

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2566

การจัดการความรู้เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติ
พันธุ์ลีซูที่ได้รับผลกระทบจากการอพยพ บ้านวังใหม่
ตำบลร่องเคาะ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

Knowledge Management in Creating Cultural Space
for Migrated "Lisu people", Ban Wang Mai Sub-
district, Rong Kho District, Lampang

สุภาวดี ยาดิ¹, เกรียงไกร กองเส็ง^{*2}, วิไลลักษณ์ พรหมเสน¹,

ณัฐนรินทร์ เมธีวุดินันท์ ภาณุภัทรธนวัฒน์¹,

อัศจร แม่ะบ้าน¹, เสาวรีย์ บุญสา¹, นิสาชล พรหมดี¹

Supawadi Yadi¹, Kriangkrai Kongseng², Wilailux Promsen¹,

Nathanarin Methivuthinan Phanuphatharathanavat¹,

Akkajohn Maeban¹, Saowaree Boonsa¹, Nisachon Promdee¹

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง¹,

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา²

Lampang Rajabhat University¹

Suan Sunandha Rajabhat University²

*E-mail: Kriangkrai.ko@ssru.ac.th

Received: Aug 14, 2021

Revised: May 05, 2023

Accepted: May 29, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูหลังได้รับผลกระทบจากการอพยพ และ เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบการ

รวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ เวทีสนทนากลุ่ม รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ผังต้นไม้แห่งปัญหา, กรอบเหตุผลสัมพันธ์, แผนที่ผลลัพธ์, ดาต้า และตัวชี้วัดตามแนวทางการจัดการความรู้ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีความทรงจำเกี่ยวกับวัฒนธรรมจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณี “ภาษา/วรรณกรรม” “ภูมิปัญญา/อาหาร/การแต่งกาย” และ “วิถีการดำเนินชีวิต/พิธีกรรม” นอกจากนี้ องค์ความรู้ส่วนใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูจะอยู่กับตัวบุคคลคือปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ จึงได้รวบรวมข้อมูลโดยกำหนดความรู้หลักเรื่องวัฒนธรรม ได้แก่ ด้านภาษาและวรรณกรรม เรื่องประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน เรื่องอาหาร ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และปราชญ์/ผู้รู้ในชุมชน ผ่านแผนที่ชุมชนและปฏิทิน 12 เดือน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ผลจากการจัดการชุดความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ส่งผลให้ผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูและผู้คนภายนอกเกิดการยอมรับและเห็นถึงคุณค่า ความหมาย รวมถึงความสำคัญของวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ พื้นที่ทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู

Abstract

This paper aims to study the cultural existence of Lisu people affected by the migration and to create cultural knowledge management for the Lisu people. This study was performed through qualitative data collection by reviewing a collection of literature, observations, interviews, and focus-group discussions. A problem tree method, log frame, outcome mapping, double-edged relationships, and indicators for knowledge management were employed for data collection and analysis. It revealed that the Lisu people possessed

their cultural memory and passed down such memory from past generations to present ones, i.e., "language/literature," "folk wisdom/cuisine/dress code," and "ways of life/ritual"; moreover, the individual, the folk sage, possessed most of the inherited knowledge of the people; however, no systematic ways to document such knowledge had been performed. As such, data on cultures—language, literature, custom, ritual, cuisine, ways of life, and community folk sage/wise master—has been gathered and collected, then categorized and integrated through the creation of community maps, a 12-month calendar, education for developing cultural curriculum, and learning resource development planning. By categorizing and managing Lisu's cultural knowledge, this resulted in favorable recognition and appreciation of its value, meaning, and importance from the Lisu people and people from the outside.

Keywords: Knowledge management, Cultural space, The Lisu people

1. บทนำ

ตามนโยบายการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินป่าสงวนแห่งชาติให้เป็นเขตปฏิรูปที่ดินตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกาเล่ม 111 ตอนที่ 16ก ลงวันที่ 18 พฤษภาคม 2537 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535- 2539) กำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน ลัวะ ลีซู มูเซอ ที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่น้ำตกวังแก้ว อ.วังเหนือ จ.ลำปาง รวมถึงอีสานส่วนหนึ่งให้อพยพลงมาอยู่ที่หมู่ 12 บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2537 ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ได้รับผลจากการ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชน รวมถึงส่งผลต่อการดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

หนึ่งในห้ากลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับผลจากการอพยพมาบ้านวังใหม่คือกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู หรือที่บุคคลภายนอกเรียกว่า “ลีซอ” เดิมมีบรรพบุรุษอยู่ในประเทศจีน ก่อนที่จะอพยพเข้ามาในประเทศไทยแถบจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ และโยกย้ายเข้ามาบริเวณบ้านห้วยหอม จ.แม่ฮ่องสอน และบริเวณน้ำตกวังแก้ว อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2537 ถูกอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านวังใหม่ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่ร่วมกันหลายกลุ่ม โดยกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีจำนวนประชากรประมาณ 40 กว่าครัวเรือน ตั้งหมู่บ้านอยู่ตรงข้ามกับหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลีวะซึ่งมีถนนสายหลักคั่นกลางหมู่บ้านตามที่หน่วยงานภาครัฐจัดสรรพื้นที่ให้ โดยมีบ้านเรือนของพ่อแม่เป็นศูนย์กลางของครอบครัวและมีบ้านเรือนของลูก ๆ อยู่โดยรอบ เพื่อให้มีความสะดวกในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีบางครอบครัวที่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และจะแยกบ้านเรือนออกไปปลูกสร้างที่อื่น (Yaadi, 2020, pp. 44-47) ทั้งนี้ ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูยังคงดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ มีประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับชาวจีน มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานและสุมทับกับวัฒนธรรมหรือคติความเชื่อที่มีอยู่เดิมของตน แต่ปรากฏชัดเจนในกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยกันเองและในผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา ได้แก่ ความไม่กล้าแสดงออกในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตนเอง เช่น ไม่พูดภาษาของตนเอง (ภาษาแม่) แต่พูดภาษาไทยกลางหรือภาษาถิ่นเหนือ หรือแม้แต่เด็กและเยาวชนไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาแม่ได้ และชุมชนไม่มีภาษาเขียนที่เป็นภาษาแม่ มีแต่ภาษาพูด นอกจากนี้ยังพบว่า ไม่มีวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์ (บันทึกไว้ด้วยภาษาเขียน) มีแต่วรรณกรรมมุขปาถะ (เรื่องเล่า) ด้านการแต่งกาย พบว่า มีการแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะโอกาสพิเศษเท่านั้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็ก วัยรุ่น และวัยทำงาน (แต่งชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ) ด้านอาหาร พบว่า

ไม่มีอาหารประจำกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชัดเจน อาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารของทางภาคเหนือ (อาหารกลุ่มชาติพันธุ์จะทำในช่วงที่เป็นโอกาสพิเศษเท่านั้น) และด้านการประกอบอาชีพ พบว่า ไม่ประกอบอาชีพอย่างบรรพบุรุษ เพราะนิยมเข้าไปทำงานทำในเมืองโดยเฉพาะวัยรุ่นและวัยทำงาน ทั้งนี้ ชุมชนมีอาชีพที่แสดงถึงอัตลักษณ์แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักจากคนภายนอก นอกจากนี้ ชุมชนยังไม่มีการเก็บข้อมูลทางประเพณีและวัฒนธรรมที่ชัดเจน เนื่องจากความสามารถและข้อจำกัดของคนในชุมชนในการจัดเก็บและการถ่ายทอด อีกทั้งแหล่งความรู้ถูกจำกัดอยู่เพียงกลุ่มของผู้สูงอายุ นักปราชญ์ หรือผู้นำชุมชน การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนแม้ว่าจะอยู่ใกล้กัน แต่ก็ต่างคนต่างอยู่ และชุมชนไม่มีการจัดการองค์ความรู้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม อาทิ พื้นที่ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม ซึ่งในอดีตชุมชนมีการรวมกลุ่มในการขายผลิตภัณฑ์ผ้าเป็นพื้นที่ตลาดชุมชนที่สนับสนุนโดยศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดลำปางร่วมกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) แต่ปัจจุบันพื้นที่ตลาดชุมชนแห่งนี้ถูกปล่อยทิ้งร้างเนื่องจากไม่มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง จากการทบทวนปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏทำให้ชุมชนเกิดตระหนักถึงความสำคัญในการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมร้อยกลุ่มคน และมองเห็นวิกฤติของวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เริ่มเลือนรางและสูญหายไป

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (Ganjanapan, 2015, pp. 19-21) นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมกล่าวว่า “พื้นที่ทางวัฒนธรรมคือพื้นที่ของความสัมพันธ์ของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันพื้นที่ทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมได้สร้างกลไกทางวัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น” พิจารณาได้จากประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเชิงสายจันจนเกิดเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกจัดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นวัฒนธรรมได้ถูกการสืบสานและผลิตซ้ำอุดมการณ์ในรูปแบบของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาในความหมายของครุ่นก่อนเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนบ้านวังใหม่ยังได้สร้าง

พลังการขับเคลื่อนร่วมกัน ดังนั้น พื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในการช่วยเสริมพลังและการอยู่ร่วมกันของชุมชนบ้านวังใหม่ แม้ว่าเหตุผลของการถูกอพยพจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและถูกกลืนของวิถีวัฒนธรรม เกิดการผสมผสาน และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ แต่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นตัวตนเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ก็ยังคงมีความเด่นชัดและปรากฏออกมาอย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้โดยชุมชนจึงถูกหยิบยกมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการรวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีและกระจัดกระจายในตัวบุคคล เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับผลกระทบจากการถูกอพยพ นำมาวิเคราะห์การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ นำไปสู่การสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมที่สามารถผูกโยงความสัมพันธ์และเกี่ยวร้อยกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการสร้างคุณค่าต่าง ๆ หรือการมีปฏิสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่โครงสร้างทางสังคมใหม่ในสังคมที่เปลี่ยนไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อหลังได้รับผลกระทบจากการอพยพ
- 2) เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการศึกษา

- 1) ศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อหลังได้รับผลกระทบจากการอพยพ ได้แก่ การทบทวนข้อมูลและฟื้นฟูความทรงจำทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ/วิเคราะห์ความเข้าใจต่อวัฒนธรรมตนเอง/ศึกษาผลกระทบที่ส่งผลต่อการดำรงคงของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ

2) สร้างรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู (การกำหนดความรู้หลักเรื่องวัฒนธรรมของกลุ่ม / การสร้างและการออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรม)

ขอบเขตพื้นที่

ดำเนินการในพื้นที่หมู่บ้านวังใหม่ ตำบลร่องเคาะ อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดลำปาง

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู จำนวน 55 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้อาวุโส จำนวน 5 คน และตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูจำนวน 50 คน รวมทั้งหมด 55 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ได้แก่ ภาษาและวรรณกรรม การแต่งกาย อาหาร และภูมิปัญญา วิธีการดำเนินชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อ ทั้งนี้ เป็นกลุ่มที่สมัครใจให้ข้อมูล เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ และได้รับการยกย่องจากชุมชนให้บอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน

การดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 วิธีดำเนินการศึกษาและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิธีการดำเนินการศึกษาและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูที่ได้รับผลกระทบจากการอพยพ ด้วยการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมศึกษาเอกสาร (documentary research) การสังเกตการณ์ (observation) การสัมภาษณ์ (interview) เวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยบันทึกข้อมูลลงในแผนที่ชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 2 กิจกรรมการจัดการความรู้

เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ได้แก่ การกำหนดความรู้หลักเรื่องวัฒนธรรมของกลุ่ม/การสร้าง/ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลทาง

วัฒนธรรมโดยการใช้เกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม เป็นการออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ที่กระจายให้เป็นหมวดหมู่ และเก็บลงในฐานข้อมูลที่จัดเก็บ คือ แผนที่ชุมชนและปฏิทิน 12 เดือน ประกอบด้วยเครื่องมือ ดังนี้

1. การทำ Logical Framework พัฒนาโจทย์วิจัยจาก Problem Tree (ผัดต้นไม้แห่งปัญหา) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาและสาเหตุของปัญหาในพื้นที่ และสรุปเป็นภาพรวมสถานการณ์ด้านต่าง ๆ

2. Log Frame (กรอบเหตุผลสัมพันธ์) นำเอาปัญหาและสาเหตุที่คาดการณ์ไว้นำไปทบทวน ตรวจสอบความถูกต้องกับชุมชนก่อนกำหนดเป็นปัญหาของพื้นที่/เมื่อเข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของปัญหาและสาเหตุ และผลกระทบของปัญหา/แสวงหาแนวทางให้การช่วยแก้ไขได้อย่างตรงจุด/แสวงหาคน ชุมชน กลุ่มหรือหน่วยงานที่จะมาช่วยขับเคลื่อนโครงการ

3. Outcome Mapping (แผนที่ผลลัพธ์) เครื่องมือในการติดตามและการประเมินผลการทำงานของทีมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแผนงานพัฒนาเป็นผู้กำกับและควบคุม และสิ่งที่เกิดขึ้นในผลการศึกษา

4. Outcome Chain (ดาบคู่) ใช้เน้นความว่องไว ไม่เน้นเพียงแค่เป้าหมายสุดท้าย แต่เน้นจุดต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาทุก ๆ ด้าน เกิดแรงกระเพื่อมของพลังจากภายในของคนในชุมชน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงใช้ดาบคู่อย่างรวดเร็ว แต่เวลาลงมือทำจะร่วมทำอย่างต่อเนื่อง ได้ผลลัพธ์ไม่ลึกมาก แต่เน้นการกระทำที่ชัดเจนมีพลัง

5. ตัวชี้วัดข้อมูลที่แสดงหรือบอกให้รู้ว่าผลการดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

4. กรอบแนวคิด

การจัดการความรู้ คือ สิ่งที่เกิดสมมาจากการศึกษา เล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา (Royal Institute, 1999, p. 232) กล่าวคือ การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการสร้าง รวบรวม เผยแพร่ถ่ายโอนและปรับปรุงยุคที่ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ทันเวลา โดยมีเทคโนโลยี ระบบงานที่ทำให้เกิดความสำเร็จขององค์กร ซึ่งรูปแบบแนวคิดการจัดการความรู้ทั้งที่เป็นแบบเป็นลำดับขั้นตอน แบบอธิบาย และแบบผสมผสาน (Supitchayangkool, S, 2014, pp. 24-25) ทั้งนี้ กระบวนการจัดการความรู้ประกอบไปด้วย การค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจดความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ การเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (Prasobsukchokchai, et al, 2005)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาตามแนวคิดเรื่องการผสมผสานทางชาติพันธุ์ (ethnogenesis) ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (Ganjanapan, 1998; 2012; 2015) และทฤษฎีการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment Theories) โดยแนวคิดเรื่องการผสมผสานทางชาติพันธุ์ (ethnogenesis) ให้มีความสำคัญต่อการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ด้วยการนำปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนมาสร้างเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมจนอาจกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ เป็นสนามของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการผลิตสร้างความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างคุณค่า อุดมการณ์และภูมิปัญญาสร้างความเป็นเอกภาพและความกลมกลืนกัน รวมทั้งมีมิติของการครอบงำเชิงความหมายและอุดมการณ์ด้วย นอกจากนี้ ในบริบทของการพัฒนาความเป็นเมืองพื้นที่ทางพิธีกรรมก็มีความสำคัญ เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ดิ้นรนของกลุ่มคนในสังคมเมืองในการตอบโต้กับทิศทางการพัฒนาความเป็นเมืองในปัจจุบันที่อยู่

เหนือการควบคุมของชาวบ้าน นอกจากนี้ ทฤษฎีการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment Theories) ยังเป็นแนวทางช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์รู้สึกตระหนักในพลังความเข้มแข็งและหนุนเสริมคุณค่าของตน โดยการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาสร้างจุดแข็งเพื่อการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และมีความเท่าเทียมกันอีกด้วย จากแนวคิดดังกล่าว งานวิจัยนี้มีกรอบแนวคิดในการศึกษาดังต่อไปนี้

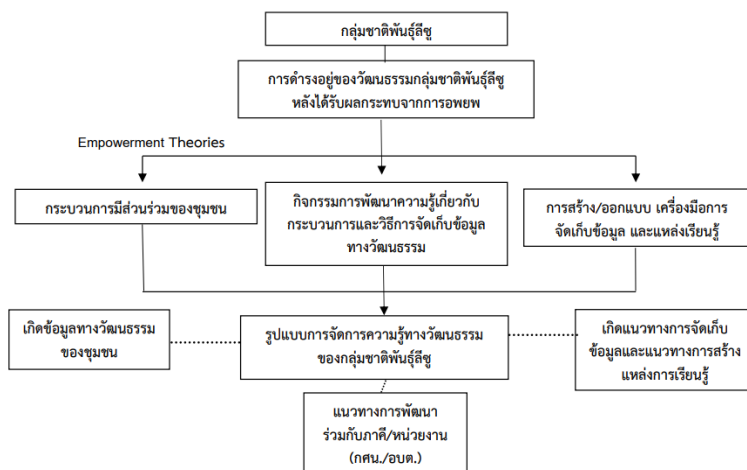

Figure 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการจัดการความรู้เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับผลกระทบจากการอพยพ บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง มีรายละเอียดสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ ดังนี้

5.1 การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูหลังได้รับผลกระทบจากการอพยพ

1. ข้อมูลและฟื้นฟูความทรงจำทางวัฒนธรรมจากอดีตสู่ปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ได้แก่ การศึกษาภาษาและวรรณกรรม/การแต่งกาย อาหาร/การศึกษาวิถีการดำเนินชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อ

1.1 การศึกษาภาษาและวรรณกรรม

ด้านภาษาพบว่าชาวลีซูมีภาษาพูดเป็นของตนเอง ในอดีตชาวลีซูเคยมีตัวหนังสือซึ่งมีลักษณะคล้ายตัวอักษรโรมัน ในช่วงวัยรุ่นจะมีการเขียนของภาษาเนื่องจากได้รับอิทธิพลของภาษาไทย เด็กที่มีอายุ 1-2 ปี สามารถพูดภาษาลีซูได้ ซึ่งชาวลีซูได้มีการส่งลูกหลานไปเรียนภาษาลีซูที่ต่างจังหวัด ด้านวรรณกรรมพบว่า ชาวลีซูมีเพลงที่ใช้ในเทศกาลที่หลากหลาย มีทำนองการเต้นประกอบเพลง โดยปัจจุบันยังมีการจัดและแสดงอยู่ นอกจากนี้ ยังมีนิทานเรื่องเล่าต่าง ๆ เช่นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุนัข ข้าว ที่มีความเชื่อว่าสุนัขเป็นผู้ที่นำข้าวมาให้กับชาวลีซู

1.2 การแต่งกาย อาหาร

ชาวลีซูมีการปักผ้าที่มีลักษณะเป็นของตัวเอง โดยชาวลีซูจะนำผ้าที่มีสีสดมาเย็บต่อกันเป็นผืนใหญ่เพื่อทำเป็นเสื่อผ้า กางเกง คนลีซูมีการโพกหัว ซึ่งลักษณะการโพกมีความแตกต่างจากกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่น ในปัจจุบันชาวลีซูในพื้นที่บ้านวังใหม่นิยมการใช้ผ้าโพกหัวแบบสำเร็จ ไม่นิยมใช้ผ้าโพกเอง ชาวลีซูมีเครื่องประดับที่เป็นเงิน มีความสวยงาม จะนิยมใส่ชุดประจำชาติพันธุ์ในงานประเพณีหรือเทศกาล เช่น ตรุษจีน แข่งเม้ง ด้านอาหาร พบว่าอาหารที่ชาวลีซูนิยมรับประทานคือน้ำพริก จะมีในทุกมื้อ ซึ่งน้ำพริกประกอบไปด้วย พริก กระเทียม รากผักชี มะเขือเทศ ยังมีข้าวพิน ข้าวปึก ข้าวต้มมัด ขนมเทียนแบบพับ บะจ่าง ขนมคล้ายกับบัวลอย ซึ่งอาหารกลุ่มนี้จะนิยมทำตอนเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนี้ ชาวลีซูมียาสมุนไพรที่นิยมใช้กันเป็นประจำตั้งแต่อดีต ซึ่งปัจจุบันยังมีการใช้สมุนไพรร่วมกับการรักษาทางโรงพยาบาล

Figure 1 Baba fried dough Figure 2 Pig Pickled bamboo shoots

1.3 การศึกษาวิถีการดำเนินชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อ

ชาวสิขูมีอาชีพในการดำเนินชีวิต คือ การทำไร่ ทำสวน อาทิ การทำไร่ข้าวโพด ลำไย มะม่วง สับปะรด ข้าว สานไม้กวาด เป็นต้น ในอดีตก่อนการอพยพ ชาวสิขูมีอาชีพปลูกฝิ่น ปลูกข้าว และกาแพ เลี้ยงไก่ หมูป่า เป็นต้น ก่อนจะมีการปลูกข้าวหรือเก็บเกี่ยวข้าวชาวสิขูจะมีการเลี้ยงผีไร่ โดยจะมีการเลี้ยง 2 รอบ รอบแรกจะเลี้ยงไก่เป็น ๆ ข้าวสารดิบ รอบที่สองจะเลี้ยงไก่ตาย ไก่ที่สุกแล้ว และข้าวสุก ซึ่งจะเป็นไก่และข้าวที่เลี้ยงจากรอบแรก โดยจะมีคำกล่าวในการทำพิธีเลี้ยงผี การเลี้ยงผีจะไม่เลี้ยงในช่วงเดือน 9 เดือนเดียว โดยนับเดือนตามปฏิทินของชาวสิขูหรือปฏิทินจีน ระยะเวลาในการปลูกข้าว ปีละ 1 ครั้ง โดยจะมีเครื่องมือในการปลูกคล้ายกับเสียม การปลูกข้าวมีความเชื่อวันเวลาในการปลูก ด้านความเชื่อและพิธีกรรมชาวสิขูจะนับถือผีเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผีที่นับถือได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีศาลเจ้า มีส่วนน้อยที่นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ซึ่งสามารถเข้าร่วมกับศาสนาอื่นได้โดยไม่มีการผิดต่อสิ่งที่นับถือ ชาวสิขูจะมีการไหว้บรรพบุรุษปีละ 2 ครั้ง โดยครั้งแรกจะเป็นช่วงปีใหม่หรือตรุษจีน ครั้งที่สองจะเป็นช่วงปีใหม่ผู้ชาย ช่วงเดือนมีนาคมหรือหลังตรุษจีนหนึ่งเดือนเจ็ดวัน ในปีใหม่ผู้ชายจะมีการเลี้ยงผีซึ่งผู้ร่วมพิธีจะเป็นผู้ชายทั้งหมด โดยจะใช้หมู ไก่ ในการเลี้ยงหรือทำพิธี การเลี้ยงผีนี้จะมี การเดินรำ โดยจะมาเดินที่บ้านของปู่จ่านซึ่งจะเป็นจุดศูนย์รวมของชาวสิขู มีลักษณะการเลี้ยงคล้ายกับช่วงตรุษจีน จะมีการจัดทุกปีและทุกคนต้องเข้าร่วม ทั้งนี้ปู่จ่านจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีทั้งหมด

ชาวลิซุจะมีข้อห้ามในเรื่องของคู่ครอง เมื่อคบกันต้องห้ามถึงเนื้อถึงตัว หากเกิดท้องต้องถูกปรับเป็นเงิน 3,000 บาท และถือว่าผิดผี ต้องมีการแต่งงานและไปเลี้ยงผีบอกผีที่ศาลของหมู่บ้าน ถ้าหากไม่เลี้ยงผีหรือบอกกล่าวศาลพ่อปู่ มีความเชื่อว่าจะหากินไม่ขึ้น เมื่อจะมีการแต่งงานจะต้องมีการบอกกล่าวและเลี้ยงผีที่ศาลหมู่บ้าน และหากมีการคลอดลูกต้องไปบอกผีที่ศาลหมู่บ้านและเลี้ยงผีโดยใช้หมู 1 ตัวในการเลี้ยง ซึ่งผีที่ศาลจะเป็นผู้ตั้งชื่อลูก ทั้งนี้ ชาวลิซุห้ามแต่งงานกับคนที่นามสกุลเดียวกัน ถึงแม้จะอยู่ต่างถิ่นก็ตามถือว่าป็นญาติกันหมดหากมีคนตายคนลิซุจะมีการโศกเศร้าสวดและจะห้ามทำอะไรทำสวน หากทำถือว่าทำให้ผี คนจะไม่ได้ผลผลิต การมาปนกิจชาวลิซุจะมีวันดีวันเสียก่อนมาการมาปนกิจ ชาวลิซุจะมาปนกิจโดยการฝัง แต่ถ้าหากตายไม่ดีจะใช้วิธีเผา การตายนอกบ้านต้องมีการไปบอกผีที่ศาล และหลังจากมาปนกิจแล้วจะมีการล้างหมู่บ้าน เนื่องจากเชื่อว่ามีสิ่งไม่ดีเข้ามาในหมู่บ้านต้องล้างออกไป มีหมอผีเป็นผู้ทำพิธี ผู้ที่เป็นหมอผีจะมีข้อห้ามในเรื่องอาหารที่ห้ามรับประทานได้แก่ หอม กระเทียม วันดีของชาวลิซุดูตามปฏิทินจีน ซึ่งวันที่ดีที่จะแต่งงานจะเป็นวันหมา วันไก่ เนื่องจากจะมีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ ในการสร้างบ้าน ชาวลิซุ จะมีการเสี่ยงทายก่อนการสร้างบ้าน โดยใช้ข้าวเปลือกในการเสี่ยงทาย

ด้านพิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ลิซุ ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์จะเป็น “เทศกาลตรุษจีน” แตกต่างกันตรงที่กลุ่มชาติพันธุ์ลิซุจะมีการจัด “เทศกาลปีใหม่ม้าผู้หญิง” ในช่วงนี้ด้วย การจัดงานตรุษจีนหรืองานปีใหม่ของชาวลิซุจะประกอบไปด้วยการตั้งเสาหรือต้นไม้มากวางบ้าน (ต้นไม้นี้ไม่นำมาทำจะต้องเป็นต้นไม้ที่มีลูกตก) การเลี้ยงหมู การทำข้าวปุกหรือขนมปาด การทำอาหารต่าง ๆ และมีการเดินระบำรอบเสาต้นไม้มบริเวณบ้านหมอผีหรือบ้านปู่จ่าน โดยจะเข้าไปเต้นภายในบ้านหมอผีหรือปู่จ่าน (ทั้งนี้ก่อนจะเข้าไปภายในบ้านของปู่จ่านจะต้องมีการนำของกิน เช่น ข้าวปุก เหล้า เหยี่ยว และข้าวสาร ใส่รวมในถุงเพื่อเป็นการนำไปใช้ในการประกอบพิธีดำหัวปู่จ่าน) การเดินระบำจะมีเครื่อง

ดนตรีประกอบ ได้แก่ ซิ่งหรือแคน หมอเพลงจะใช้บรรเลงในขณะเต้นรำ โดยการเต้นรำจะมีจังหวะการเดินตามจังหวะเพลงนั้น ๆ

การประกอบพิธีในช่วงบ่ายของเทศกาลตรุษจีน เมื่อถึงเวลาปุ่จ่านจะเริ่มพิธีโดยการจุดธูปบอกกล่าวตามจุดต่าง ๆ เช่น บริเวณหน้าประตูบ้านทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวา ในห้องครัวและหิ้งบูชาผีในบ้าน หลังจากนั้นจึงเริ่มพิธี โดยการเริ่มเต้นระบำบริเวณหน้าบ้านของปุ่จ่าน จากนั้นเต้นระบำเข้าไปภายในบ้านของปุ่จ่านจำนวน 3 รอบ พร้อมกับนำของที่ใช้ในการประกอบพิธีค้ำหัวปุ่จ่านมาวางไว้บริเวณหน้าหิ้งต่อหน้าปุ่จ่าน จากนั้นปุ่จ่านจะเริ่มให้พรปีใหม่แก่ลูกบ้านที่มาพร้อมประกอบพิธี การให้พรปีใหม่จะเป็นการอวยพรโดยให้ข่าวสารเหรียญและลูกอมที่ลูกบ้านนำมารวมกันบริเวณบ้านปุ่จ่าน โดยที่ลูกบ้านจะต้องดึงสายเสื้อของตนเองขึ้นมารับข่าวสารเหรียญและลูกอม โดยถือว่าเป็นการรับพรจากผู้ประกอบพิธี หลังจากนั้นก็จะทำการเต้นระบำในบริเวณบ้านอีก 3 รอบและออกมาเต้นหน้าบ้านบริเวณลานพิธีและรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากรับประทานอาหารจะมีการเต้นระบำกันจนถึงกลางคืนก็เป็นอันแล้วเสร็จพิธี

Figure 3 Lisu Dress

Figure 4 Lisu Dance

นอกจากนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูยังมี “เทศกาลปีใหม่ผู้ชาย” เทศกาลปีใหม่ผู้ชายนี้จะมีการจัดหลังเทศกาลปีใหม่ผู้หญิง 1 เดือน 7 วัน การจัด

เทศกาลปีใหม่ม้งผู้ชายจะประกอบไปด้วยการไหว้ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งบริเวณศาลเจ้าประจำหมู่บ้านจะมีจุดที่ใช้ในการเลี้ยงผีอยู่ด้านหลังศาล จำนวน 2 จุด คือ ผีงาช้างและผีงาช้าง ซึ่งจุดที่ใช้ในการเลี้ยงผีด้านหลังนั้นจะมีการนำต้นไม้ต้นเล็กมาปักที่จุดเลี้ยงผี จุดละ 4 ต้น การเลี้ยงผีจะใช้ไก่ น้ำ ผลไม้ และข้าวต้ม โดยจะมีการเลี้ยงอยู่ 2 รอบโดยรอบแรกจะนำไก่เป็น จำนวน 2 คู่ โดยการตัวผู้กับตัวเมียมาคู่กัน รอบที่ 2 จะเป็นไก่ตายที่ผ่านการต้มมาแล้ว ระหว่างการเลี้ยงจะมีการจุดประทัดหรือการตะโกน ซึ่งเป็นการบ่งบอกว่าถึงเทศกาลปีใหม่ม้งผู้ชายแล้ว ส่วนบริเวณศาลเจ้าก็จะใช้ไก่ 1 คู่ โดยเป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว หมูตัวอีก 1 ตัว น้ำ จำนวน 4 แก้ว และเหล้า จำนวน 2 ขวด ซึ่งการเลี้ยงผีที่ศาลมีการเลี้ยงอยู่ 2 รอบ เมื่อเลี้ยงเสร็จ ชาวบ้านจะช่วยกันนำหมูที่เลือกมาทำอาหารรับประทาน ทั้งนี้ จะมีการเดินรำ โดยจะมีการนำเครื่องดนตรีมาเล่นพร้อมกับร้องเพลงเต้นระบำ

Figure 5 Offerings in the shrine

Figure 6 Shrine of village

ในเทศกาลปีใหม่ม้งผู้ชายของชาวลีซู่จะฆ่าหมูเพื่อถวายแด่ผีเจ้าป่า ในศาลเจ้าของชาวลีซู่ เป็นเครื่องเซ่นสังเวยแด่ผีศาลเจ้า เมื่อหมูถูกฆ่าจะมีการฆ่าและเพื่อเอาเครื่องในออกมาให้ปู่จ่านเจ้าพิธีนำดับหมูที่ถูกฆ่ามาทำการทำนายดวงชะตาของหมู่บ้านรวมถึงดวงชะตาของบุคคลภายในหมู่บ้านที่ได้นำเงินมาร่วมในการจัดงาน การทำนายจะเป็นการทำนายว่าจะไปไหนทิศทางใด และในปีใหม่ม้งผู้ชายของชาวลีซู่ หากปู่จ่านพบว่ามีบาดแผลบนดับหมูสองจุด จุดหนึ่งมีขนาดเล็กอีกจุดหนึ่งมีขนาดใหญ่ จุดใหญ่จะหมายถึงเหตุที่ไม่ร้ายแรง แต่จุดเล็กจะหมายถึงเหตุที่ร้ายแรง ซึ่งการทำนายดับหมูจะเป็นดังนี้ 1) คนในหมู่บ้านที่ร่วม

บริจาคเงิน 200 บาทเพื่อจัดประเพณีปีใหม่ผู้ชายในครั้งนี้นี้ จะมีหนึ่งคนที่จะได้รับข้าวสวยหรือประสบเหตุใหญ่ในเรื่องการถูกจับกุม เข้าคุกเข้าตาราง 2) ปู่จ่านเจ้าพิธีจะพบกับชาวตีในเร็ววัน

2. ความเข้าใจต่อวัฒนธรรมตนเองทั้งในด้านความรู้ อารมณ์ และวิถีปฏิบัติที่มีผลต่อการสืบทอด/การส่งต่อสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น พบว่า

กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมตนเองทั้งในด้านความรู้ อารมณ์ และวิถีปฏิบัติที่มีผลต่อการสืบทอดและส่งต่อสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น ผลกระทบที่ส่งผลต่อการดำรงคงของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอยู่หลังจากการอพยพ พบว่า ยังมีความเขินอายต่อสังคมและการปิดบังตนเอง แต่ก็มี ความเข้าใจ และรู้จักความเป็นตัวตนของหรืออัตลักษณ์ของชนเผ่าตนเองค่อนข้างดี เห็นได้จากการมีความรู้ความเข้าใจในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าของตนเอง โดยดำเนินตามวิถีขั้นตอนของบรรพบุรุษ สามารถรักษารูปแบบของพิธีกรรมไว้ได้ อย่างสมบูรณ์ มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนค่อนข้างสูง ความภาคภูมิใจนี้แสดงออกให้เห็นได้จากภาษาที่ยังคงใช้กับกลุ่มชนเดียวกันอย่างไม่แก้อื่น การรักษาสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ การแต่งกายที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชนเผ่า แม้ว่าจะค่อย ๆ หายไป แต่ก็มีความพยายามที่จะดำรงสิ่งนี้ไว้เมื่อมีโอกาส นอกจากนี้ยังมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีนี้ให้คงอยู่ไปชั่วลูกหลาน แต่อาจจะติดขัดด้วยเรื่องของภาษาที่เอกสารเป็นภาษาจีนและภาษาพูดที่เป็นภาษาแม่ของชนเผ่าที่ลูกหลานส่วนใหญ่เริ่มใช้น้อยลงหรือไม่ใช้แล้ว กล่าวได้ว่าทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เพราะหลายครั้งที่อ้างถึงรากเหง้าและความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยู่ที่แผ่นดินใหญ่ มีการยอมรับและความหวงแหนวัฒนธรรมตนเอง แต่ก็เปิดกว้างพร้อมจะถ่ายทอดเผยแพร่ให้คนนอกรับรู้

3. ผลกระทบที่ส่งผลต่อการดำรงคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอยู่หลังจากการอพยพประกอบด้วย การเขินอายต่อสังคมและการปิดบัง

ตนเอง พบว่า ในแรกเริ่ม กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีความเขินอายต่อสังคมในการแสดงอัตลักษณ์หรือเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของตนให้สังคมภายนอกเห็น ทั้งนี้ อาจมีปัจจัยมาจากความไม่คุ้นชินกับบุคคลภายนอก ทำให้สังคมภายนอกไม่รับรู้และเข้าถึงได้ยาก แต่เมื่อมีการร่วมสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานองค์กรภายนอกแล้ว ก็มีความยินดีที่จะเผยแพร่ความเป็นตัวตนเหล่านี้ให้สังคมได้รับรู้มากขึ้น ทั้งนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูไม่ได้มีความตั้งใจที่จะปิดบังตนเองจากสังคมภายนอก เพียงแต่ปัจจัยของสังคมที่เปลี่ยนไป การทำมาหาเลี้ยงชีพ เศรษฐกิจทางครอบครัว สื่อเทคโนโลยี ฯลฯ ที่ทำให้เกิดการปิดบังตนเองไปโดยปริยายและไม่ตั้งใจ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งอิทธิพลต่อการเปิดเผยตัวตนให้สังคมได้รับรู้ กล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีความเขินอายต่อสังคมในระยะแรกของการอพยพ พยายามที่จะซ่อนเร้นปิดบังความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง แต่ในเวลาต่อมาก็พยายามที่จะสื่อสารถึงคนภายนอกว่าตนเองคือชาติพันธุ์ลีซู ตนเองมีวัฒนธรรมและมีความเก่าแก่ สังเกตได้จากการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ กลุ่มช่วงวัยทำงานและผู้สูงอายุถือว่าเป็นกลุ่มมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจดีจะใช้เครื่องมือสื่อสารและติดต่อกับคนภายนอกมากขึ้น แต่เด็กกับวัยรุ่นนั้น สังเกตว่าช่วงอายุนี้นี้จะพยายามปรับและเปลี่ยนตัวเองให้เป็นคนไทย พูดภาษาไทยให้ชัด และมีวิถีชีวิตที่ต่างกับรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเองมากพอสมควร บางคนมีความสนใจเรียนรู้พิธีกรรมของตนเองน้อย ซึ่งในอนาคตอาจจะถูกกลืนทางวัฒนธรรมโดยวัฒนธรรมของประเทศไทยที่แข็งแกร่งกว่าใหญ่กว่าและมีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นเรื่อย ๆ

อาจกล่าวได้ว่าการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในด้านภาษาและวรรณกรรม การแต่งกาย อาหาร วิถีการดำเนินชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อ นั้นยังคงดำรงอยู่ ทว่ามีบางด้าน คือ ด้านภาษาและวรรณกรรม อาหาร ที่ปรากฏไม่เด่นชัดและกำลังเลือนหายไป ด้วยปัจจัยทางวัฒนธรรมกระแสหลักในระบบการศึกษาที่กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ใหม่ รวมไปถึงกระแสการพัฒนาทางด้าน

เทคโนโลยีที่กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ทว่าทางด้านวิถีการดำเนินชีวิต พิธีกรรมและความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ยังคงสืบทอดและแสดงออกตามวิถีที่เคยปฏิบัติมาแต่ดำรงอยู่บนความหลากหลาย มีการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ทางวัฒนธรรมด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม/พิธีกรรม ต่าง ๆ จากการเชิญชวน หรือการกลายเป็นเครือข่ายข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และแสดงความเป็นมิตรสัมพันธ์กันในฐานะการเป็นชุมชนเดียวกัน พื้นที่บ้านวังใหม่จึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม

5.2 รูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ

Figure 7 แผนที่ชุมชน (ลื้อ) บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง

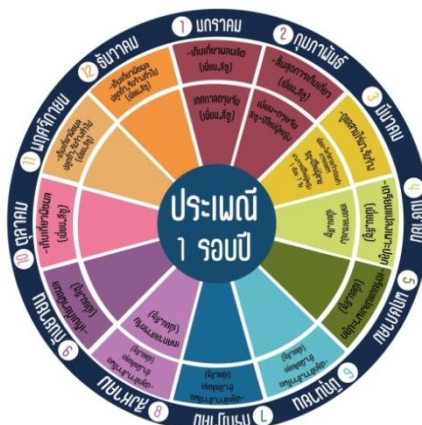

Figure 8 ปฏิทิน 12 เดือน กลุ่มชาติพันธุ์อีสานบ้านวังใหม่

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของ 3 ฝ่าย คือ 1) นักวิจัยฝ่ายอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 2) นักวิจัยฝ่ายชุมชน ปราชญ์ชุมชน 3) นักวิจัยฝ่ายสถานศึกษาใน อ.วังเหนือ จ.ลำปาง สรูปรูปแบบการจัดการความรู้ ดังนี้

1. ความรู้หลักเรื่องเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม พบว่าองค์ความรู้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบตัวบุคคล อาทิ ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งความรู้เหล่านี้ยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นรูปแบบ ทีมวิจัยจึงได้กำหนดความรู้หลักเรื่องวัฒนธรรมโดยแบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1.1 รูปแบบแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณกรรม บ้านแม่อาชะมะ (นิทานลือช, บทสวดชัย, วรรณกรรมมุขปาฐะ)/บ้านพ่อหวัง (องค์ความรู้ทางด้านภาษาจีน)

1.2 รูปแบบแหล่งเรียนรู้เรื่องประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน บ้านปู่จ่าน (จารย์) พ่อแสงชัย (องค์ความรู้ทางด้านพิธีกรรมชาวสิขู)/ บ้านพ่อสวัส (องค์ความรู้ทางด้านพิธีกรรมชาวสิขู)

1.3 รูปแบบแหล่งเรียนรู้เรื่องด้านอาหาร บ้านพ่ออุล (องค์ความรู้ทางด้านอาหารและขนมปายา รวมไปถึงครกกระต๋อง)

1.4 รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ บ้านพ่อตา (องค์ความรู้ทางด้านบ้านเรือนตามแบบโบราณของชาวสิขูโบราณ)

1.5 รูปแบบปราชญ์/ผู้รู้ในชุมชน แม่อาชะมะ/พ่ออุล/พ่อแสงชัย (ปู่จ่าน)/พ่อหวัง (องค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวสิขู)

2. การสร้าง/ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการจัดเก็บความรู้ทางวัฒนธรรมโดยใช้เกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม

จากการศึกษาการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์สิขูหลังได้รับผลกระทบจากการอพยพ สะท้อนผ่าน Problem Tree หรือแผนภูมิที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาและสาเหตุของปัญหาของพื้นที่บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง คือ การไม่กล้าแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในความเป็นจริงแล้วมีการดำรงอยู่ที่สะท้อนอัตลักษณ์ทั้งภายในและภายนอกอย่างชัดเจน กล่าวคือกลุ่มชาติพันธุ์สิขูนั้นเป็นชุมชนที่กล้าแสดงออกในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตนเองและยังมีการสืบทอดความรู้ทางวัฒนธรรมสู่ชนรุ่นหลังอยู่ เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย อาหาร ประเพณีและพิธีกรรมตามแบบโบราณ เพียงแต่ว่าชุมชนไม่มีการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน และชุมชนไม่มีการจัดการองค์ความรู้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ทีมวิจัยได้ตั้งไว้ในแผนภูมิดังกล่าว ดังนั้น ทางทีมวิจัยจึงได้เชื่อมโยง “ความรู้ทางวัฒนธรรม” ของกลุ่มชาติพันธุ์สิขูโดยการศึกษาผ่านผู้คนในชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วม ร่วมสังเกตการณ์ในงานประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนเพื่อการจัดการความรู้ของคนในชุมชน โดยการสร้างเครื่องมือช่วยในการจัดเก็บความรู้ คือแผนที่ชุมชน

และปฏิทิน 12 เดือน ที่ได้จากบุคคลสำคัญในชุมชน นักปราชญ์ ผู้นำ สมาชิกในชุมชน ร่วมถ่ายทอดเนื้อหาสาระลงในแผนที่และปฏิทิน 12 เดือน ของชุมชนขึ้น มีการบรรจุชุดความรู้ทางวัฒนธรรม โดยการหลอมรวมประเพณีและพิธีกรรม ตลอดจนถ่ายทอดเหตุการณ์วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเชื่อมโยงผู้คนของกลุ่มฯ ได้เกิดการยอมรับและเห็นถึงคุณค่า ความหมาย รวมไปถึงความสำคัญของวัฒนธรรม เพื่อใช้ชุดความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจในสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม และยึดโยงไปสู่ความสัมพันธ์กับหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เช่น การจัดการศึกษาของโรงเรียน BP พัฒนาหลักสูตรวัฒนธรรมชุมชนให้เด็กและเยาวชนอย่างเป็นรูปธรรม จนเกิดแรงจูงใจทั้งผู้ใช้หลักสูตรและชุมชน เพื่อปลดปล่อยการถูกกดทับทางวัฒนธรรมกระแสหลัก ให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สะท้อนในพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ได้รับการจัดสร้างขึ้นจากชุมชน

นอกจากการจัดการองค์ความรู้จากภายในของบุคคลแล้ว แหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตในหมู่บ้านอีกหลายจุดที่ทีมวิจัยได้วางแผนการพัฒนาคือ แหล่งเรียนรู้ คือ โรงเรียนจีนที่ปล่อยทิ้งร้างในชุมชนเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ทางชุมชนพิจารณาร่วมกันแล้วจะสามารถจัดการพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้ โดยมีการประชุมจากคณะกรรมการหมู่บ้านและสมาชิกภายในชุมชนร่วมลงความคิดเห็นและลงมติให้ดำเนินการพัฒนา ซึ่งทีมนักวิจัยได้นำข้อมูลเข้าหารือกับทีมพี่เลี้ยงเพื่อสร้างพื้นที่ดังกล่าวให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมคิดและร่วมทำ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการขับเคลื่อนอันเป็นพลังสำคัญจากภายในของชุมชน

กล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลีซูมีการจัดการความรู้ที่หลากหลาย มีความรู้ที่มักปรากฏอยู่ในกลุ่มของปราชญ์ชุมชน มีการวางแผนในการดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันที่โลกได้พัฒนาเทคโนโลยีทันสมัย สามารถเชื่อมโยงความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกลไปสู่ผู้คนจำนวนมาก จึงมีการวางแผนร่วมกับชุมชนในการ

จัดการนำเสนอข้อมูลไปสู่ภายนอก ได้แก่ คลิปวิดีโอ สกู๊ปเรื่องเล่าชุมชน และนักปราชญ์ชุมชน เรื่องเด่น คือ วาร์โค้ด ผ่านเฟสบุ๊ค <https://fb.watch/6QMtWEywKo/> หรือยูทูบ <https://www.youtube.com/watch?v=wQ7o8YUP918> และการพัฒนาหลักสูตร จำนวน 2 หลักสูตร อันมีสาเหตุมาจากชุมชนเกิดความตระหนักถึงวิกฤติของวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เริ่มเลือนลางและสูญหายไป การจัดทำหลักสูตรจึงเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างบรรพบุรุษประเทศจีนก่อนที่จะอพยพเข้ามาในประเทศไทย ดังนี้

1) หลักสูตรการเรียนภาษาจีนขั้นพื้นฐานด้วยสื่อการเรียนรู้ “แอปพลิเคชัน” การสนทนาภาษาจีนพื้นฐาน 1-4 จำนวน 20 ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์ของหลักสูตร คือ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ (ภาษาจีน) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ทางภาษาต่างประเทศ (ภาษาจีน) ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองด้วยรูปแบบการเรียนรู้ทางภาษาจีน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายของหลักสูตร คือ เด็กและเยาวชนบ้านวังใหม่ นักเรียนโรงเรียนบ้านวังใหม่ และนักเรียนสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) วังเหนือ

2) หลักสูตรและการส่งเสริมอาชีพ จำนวน 10 ชั่วโมง

2.1) การเย็บผ้า/การปักผ้า (จำนวน 5 ชั่วโมง) ศึกษาและปฏิบัติเกี่ยวกับชนิดและคุณสมบัติพื้นฐานของเส้นใยและการดูแลรักษาผ้า การเลือกใช้วัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์ในการตัดเย็บ การเย็บตะเข็บต่าง ๆ ด้วยมือและจักร การสร้างแบบและการตัดเย็บเสื้อและกระโปรงอย่างง่าย

2.2) งานจักสาน (จำนวน 10 ชั่วโมง) ศึกษาเกี่ยวกับการใช้วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือในงานจักสาน วิธีการใช้งาน การเลือกใช้ การบำรุงรักษา การจัดเก็บวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ ศึกษาเกี่ยวกับการคัดเลือกไม้ไผ่ เพื่อใช้ในงานจักสาน การคัดแยกไม้ไผ่ขนาดต่าง ๆ และการจักตอก ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการจัก

ตอก แบบตาข่าย การสานตอกลายหนึ่ง การสานตอกลายสอง และการขึ้นรูป โครงสร้าง ตรวจสอบความแข็งแรงในการใช้งาน และฝึกปฏิบัติการจักสานจากไม้ ไม้ลวดลายต่าง ๆ เช่น ตะแกรงตากปลา กระติบข้าว ตะกร้า ชะลอม เป็นต้น

จากผลการศึกษาวิจัยเกิดเป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการเผยแพร่ข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนกับสถานศึกษา ได้แก่ สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) วังเหนือ อ.วังเหนือ จ. ลำปาง และโรงเรียนบ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ จ.ลำปาง ร่วมพิจารณาการเผยแพร่ หลักสูตรการเรียนการสอนทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนการนำไปปรับใช้ ในรายวิชาแก่ผู้เรียนให้ได้รับการพัฒนาทักษะทางภาษาต่างประเทศ และความรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนอีกด้วย

กล่าวได้ว่า ความรู้ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ องค์กรความรู้ ส่วนใหญ่จะอยู่กับตัวบุคคล รูปแบบการจัดการความรู้จึงใช้ตัวบุคคลผู้มีความรู้ และใช้พื้นที่ที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ในการสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้จากวิถีชีวิตจริงใน พื้นที่ของตนเอง ซึ่งรูปแบบการจัดการความรู้ได้กำหนดตามความรู้ที่พบจากแหล่ง เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนเอง และสร้างเครื่องมือในการบรรจุองค์ความรู้ เพื่อ เผยแพร่ความรู้สู่การรับรู้ทั้งคนในชุมชนและภายนอกชุมชนด้วยแผนที่ชุมชน และ ปฏิทิน 12 เดือน การจัดการความรู้ครั้งนี้มีรูปแบบที่สอดคล้องกับหลายพื้นที่ที่ ได้รับการพัฒนา ทว่ามีข้อแตกต่างในเรื่องผู้ให้กับสนับสนุนและส่งเสริมการนำเอา องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนทางด้านภาษา และอาชีพ ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาทางด้านการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมที่กำลังเลือนหาย ให้เกิดเป็นแนวทางส่งเสริมอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คงอยู่ ตลอดจนลดความ เหลื่อมล้ำในการดำรงอยู่ด้วยการพัฒนาอาชีพ และการสนับสนุนแนวทางการ พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนตามบริบทชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนในพื้นที่ทาง วัฒนธรรมที่แตกต่างกันอีกด้วย

6. อภิปรายผล

จากนโยบายการย้ายผู้คนออกจากพื้นที่ตามกรอบกฎหมาย การอพยพได้ส่งผลต่อการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ คือ พื้นที่สูงมาสู่พื้นที่ราบบนข้อจำกัด และทางกายภาพทั้งต่ออารมณ์และความรู้สึก จนเกิดการปรับเปลี่ยน ผสมผสานกลืนทางวัฒนธรรม และการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมของกลุ่มที่เริ่มเลือนหาย ร่องรอยข้อมูลเป็นการบอกเล่าแบบมุขปาฐะ (เรื่องเล่า) จากผู้สูงอายุที่มีต้นทุนของประสบการณ์ชีวิตครั้งได้ประสบในช่วงวัยเยาว์จวบจนได้รับการจัดสรรพื้นที่ให้ลงมาอยู่พื้นราบว่างเปล่า สอดคล้องกับการศึกษาของ นภาพร อัศวะรังสีกุล (Assawarangseekul, 2019, pp. 947-948) ที่กล่าวถึงนโยบายของรัฐด้านความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจระบอบการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ และการใช้วิธีควบคุมส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ป่าเขาต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ จนต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตในบริบทที่แตกต่างจากเดิม ฉะนั้น การเริ่มต้นของชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านวังใหม่ในช่วงวัยที่ผ่านพ้นมาหลายยุคบนพื้นที่ใหม่คือภาพความทรงจำหนึ่งที่โน้มเอียงไปทางความสิ้นหวัง ทั้งสภาพน้ำ ดิน และอากาศ ในบริบทที่ขาดแคลนแห่งนี้ได้สร้างปัญหาอย่างไร้ทางออก การพัฒนาผ่านรูปแบบการบริหารจัดการโดยหน่วยงานระดับจังหวัดและท้องถิ่นได้เอื้อยวยาให้ผู้คนในหมู่บ้านกลับมาสัมผัสอีกครั้ง ทว่าก็ยังปรากฏเสียงของชุมชนกล่าวถึงผลลัพธ์บางเรื่องที่ยังต้องการความช่วยเหลือ เช่น ปัญหาเรื่องน้ำ มีอ่างกักเก็บน้ำแต่เก็บน้ำไม่อยู่ น้ำจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชนโดยเฉพาะฤดูแห้ง หรือปัญหาของสุขภาพ ปัญหาความยากจน ปัญหาทางการศึกษา และปัญหาของวัฒนธรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้มีร่องรอยการเข้ามาพัฒนาจากหลากหลายหน่วยงานทั้งการวิจัยหรือนโยบายช่วยเหลือเพื่อหวังจะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แต่กลับยังไม่พบการแก้ไขปัญหาจากการนำเอา “วัฒนธรรม” เป็นตัวตั้ง

ในปี 2564 ทีมวิจัยได้พัฒนางานมาสู่การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อที่ได้รับผลกระทบจากการ

อพยพ บ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ซึ่งได้รับการพัฒนาโจทย์จากเครื่องมือการวิจัย คือ Problem Tree (ต้นไม้แห่งปัญหา) Log Frame (กรอบเหตุผลสัมพันธ์), Outcome Mapping (แผนที่ผลลัพธ์), Outcome Chain (ตาบคู่) และตัวชี้วัด จึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมเพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติทางวัฒนธรรมและความรู้โดยศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู ซึ่งมีอัตลักษณ์แบบชาวจีนแบบดั้งเดิม บนสถานการณ์ความเจริญของวัฒนธรรมอื่นได้แพร่เข้ามา แต่ก็ยังคงรักษาความเป็นอัตลักษณ์ไว้ได้ จึงถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถดำรงอัตลักษณ์การดำเนินวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้อย่างเหนียวแน่นแต่แฝงไปด้วยความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ตลอดจนสาเหตุของการคงอยู่ทางวัฒนธรรมที่เริ่มสูญหายไป ได้แก่ ชุมชนไม่กล้าแสดงออกในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตนเอง ชุมชนไม่มีการเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน และชุมชนไม่มีการจัดการองค์ความรู้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ งามนิจ กุลกัน (Koonkan, et al, pp. 19-20) ที่พบว่า การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสืบทอดโดยอาศัยการจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย (Koonkan, 2013) รวมไปถึงการศึกษาของ สมเกียรติ สุขุมพันธ์ (Sukhumphan et al, 2017, pp. 163-180) ที่พบว่า ความรู้ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมักได้รับการสืบทอดผ่านสถาบันครอบครัว (Sukhumphan et al, 2017)

จากรูปแบบการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู บ้านวังใหม่ที่จะนำไปสู่การจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนและคนภายนอก มีองค์ประกอบสำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ “คน” “เทคโนโลยีสารสนเทศ” และ “กระบวนการจัดการความรู้” โดยที่ “คน” ประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ 3 ฝ่าย ได้แก่ พ่อหลวง (ผู้จัดการความรู้) หัวหน้ากลุ่มย่อย (นักวิจัยชุมชน) และ ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู (นักปราชญ์) องค์ประกอบต่อมา คือ “เทคโนโลยีสารสนเทศ” ซึ่งเป็น

เครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ จนทำให้บุคคลทั้งภายในและภายนอกสามารถเข้าถึงความรู้ต่าง ๆ ผ่านสื่อ เทคโนโลยีที่ช่วยในการจัดเก็บ อีกทั้งยังช่วยเผยแพร่และกระจายความรู้ทาง วัฒนธรรมนำไปสู่การใช้ประโยชน์ ได้แก่ แนวทางการจัดการศึกษา การจัดการ ท้องเที่ยว และแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำใน มิติต่าง ๆ องค์ประกอบที่สาม “กระบวนการจัดการความรู้” ซึ่งจะช่วยให้เกิดการ พัฒนาความรู้ที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ จนสามารถจัดการ ความรู้ของตนเองได้ด้วยการทำความเข้าใจในความรู้ของตนเอง และสืบค้นหา ความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น ความรู้ในตัวบุคคล เช่น ปราชญ์ ผู้นำ หมอยา หมอผี เป็นต้น กล่าวได้ว่า แนวทางในการจัดการความรู้เพื่อ สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บ้านวังใหม่ ได้เกิดเป็นคู่มือการต่อการ นำไปใช้ประโยชน์ ทั้งชุมชนใช้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้/โปรแกรมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และหน่วยงานการศึกษานำไปใช้ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) วังเหนือ โรงเรียนบ้านวังใหม่ และมหาวิทยาลัย ราชภัฏลำปางที่มีการใช้ประโยชน์จาก “ความรู้” และ “สื่อสารสนเทศ” ตลอดจน การส่งเสริมให้ชุมชนมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมมีการพัฒนาไปสู่ “ชุมชนแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้” เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์มรดกทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ท้องถิ่นของตน นำไปสู่การพึ่งตนเองโดยการจัดตั้งกลุ่ม กิจกรรม หรือแหล่งเรียนรู้ เพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สร้างการต่อรองจากการถูกมองข้ามไปสู่ การยอมรับ การสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อส่งเสริมรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในพื้นที่บน ความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่ที่ แน่นแฟ้นตามกลไกของวัฒนธรรม

7. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัย พบว่ามโนทัศน์ความรู้ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานใต้ ได้แก่ ด้าน “อาหาร/การแต่งกาย” คนอีสานมีการปักผ้าที่มีลักษณะสลับเย็บต่อกันเป็นผืนใหญ่เพื่อทำเป็นเสื้อผ้า มีลักษณะการปักมีความแตกต่างจากกลุ่มชนชาติพันธุ์อื่น ในปัจจุบันคนอีสานในพื้นที่บ้านวังใหม่นิยมการใช้ผ้าปักห่มแบบสำเร็จ ไม่นิยมใช้ผ้าปักเอง มีเครื่องประดับที่เป็นเงิน มีความสวยงาม นิยมใส่ชุดประจำชาติพันธุ์ในงานประเพณีหรือเทศกาล ด้านอาหารนิยมรับประทานน้ำพริก และขนมในเทศกาลต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมียาสมุนไพรที่นิยมใช้กันเป็นประจำตั้งแต่อดีต ด้าน “ภาษา/วรรณกรรม” มีภาษาการพูดเป็นของตัวเอง ในอดีตคนอีสานเคยมีตัวหนังสือซึ่งคล้ายตัวอักษรโรมัน ในช่วงวัยรุ่นจะมีการเขียนของภาษาเนื่องจากได้รับอิทธิพลของภาษาไทย ส่วนวรรณกรรม มีเพลงหลากหลายที่ใช้ในเทศกาล มีท่าทางการเต้นรำประกอบ ซึ่งปัจจุบันยังมีการจัดและแสดงอยู่ ด้าน “วิถีการดำเนินชีวิต/พิธีกรรม” มีอาชีพทำไร่ ทำสวน ในอดีตก่อนการอพยพมีอาชีพปลูกฝิ่น ปลูกข้าว และกาแฟ เลี้ยงสัตว์ การทำเกษตรยึดตามปฏิทินจีน ส่วนความเชื่อและพิธีกรรมจะนับถือผีเป็นส่วนใหญ่ นับถือผีบรรพบุรุษ ผีศาลเจ้า มีส่วนน้อยที่นับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ซึ่งสามารถเข้าร่วมกับศาสนาอื่นได้โดยไม่มีการผิดต่อสิ่งที่นับถือ มีข้อห้ามในเรื่องของคูครอง เมื่อคบกันต้องห้ามถึงเนื้อถึงตัว เมื่อจะมีการแต่งงานจะต้องมีการบอกกล่าวและเลี้ยงผีที่ศาลหมู่บ้าน ห้ามแต่งงานกับคนที่นามสกุลเดียวกัน ถึงแม้จะอยู่ต่างถิ่นก็ตามถือว่าเป็นญาติกันหมด หากมีคนตายจะมีการปักผ้าสีขาวและห้ามทำไร่ทำสวน วันดีของชาวอีสานดูตามปฏิทินจีน และการสร้างบ้านชาวอีสานก่อนมีการสร้างบ้าน จะมีการเสี่ยงทายก่อน โดยใช้ข้าวเปลือกในการเสี่ยงทาย นอกจากนี้ ในช่วงเทศกาลตรุษจีนจะมี “ประเพณีปีใหม่มะขิด” ซึ่งจัดงานไปในคราวเดียวกันกับวันตรุษจีน หากบ้านใดที่ต้องการเรียกขวัญให้กับลูกหลาน หรือผู้หญิงที่เจ็บป่วย อาทิ ภรรยา ก็จะทำในช่วงนี้

ในส่วนของการศึกษาผลวิเคราะห์ความเข้าใจต่อวัฒนธรรมตนเองทั้งในด้านความรู้ อารมณ์ และวิถีปฏิบัติที่มีผลต่อการสืบทอด การส่งต่อสืบสานจากรุ่นสู่รุ่น พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อีสานมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เพราะหลายครั้งที่อ้างถึงรากเหง้าและความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยู่ที่แผ่นดินใหญ่ มีความหวงแหนวัฒนธรรมตนเอง และพร้อมจะถ่ายทอดเผยแพร่ให้คนนอกได้รับรู้และยอมรับในวัฒนธรรมของตนเอง

จากการศึกษาผลกระทบที่ส่งผลต่อการดำรงคงของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอยู่หลังจากการอพยพในประเด็นประกอบด้วย การเงินอายุต่อสังคมและการปิดบังตนเองพบว่า ในระยะแรกอพยพมีความเงินอายและพยายามที่จะซ่อนเร้นปิดบังความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง แต่ในเวลาต่อมาพยายามที่จะสื่อสารถึงคนนอกว่าตนเองคือชาติพันธุ์ ตนเองมีวัฒนธรรมและมีความเก่าแก่ สังเกตได้จากการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เด็กกับวัยรุ่นพยายามปรับและเปลี่ยนตัวเองให้เป็นคนไทย พูดภาษาไทยให้ชัด และมีวิถีชีวิตที่ต่างกับรุ่นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเองมากพอควร บางคนมีความสนใจเรียนรู้พิธีกรรมของตนเองน้อย ซึ่งในอนาคตอาจจะถูกกลืนทางวัฒนธรรมโดยวัฒนธรรมรัฐไทยที่แข็งแกร่งกว่าใหญ่กว่าและมีอิทธิพลต่อกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นเรื่อย ๆ

ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์อีสาน โดยการศึกษาผ่านผู้คนในชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการความรู้ของคนในชุมชน เกิดเป็นข้อมูลความรู้บรรจุในแผนที่ชุมชนและปฏิทิน 12 เดือน โดยองค์ความรู้ส่วนใหญ่จะคงอยู่กับตัวบุคคล เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน และแหล่งการเรียนรู้ที่แฝงอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ยังพัฒนาการเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรมผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ มีการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบของหลักสูตรที่มีการจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นพัฒนาความรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาจีน) โดยใช้องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาเนื้อหาสาระของหลักสูตร ซึ่งได้ร่วมมือกับสถานศึกษา คือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ

และการศึกษาตามตามอัยยาศัย (กศน.) วังเหนือ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง และโรงเรียนบ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ จ.ลำปาง ในการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ขอขอบคุณพ่อหลวงราชชมัย โคมไพโรวัลย์ และอดีตผู้นำชุมชน นักปราชญ์ชุมชนที่ให้คำปรึกษาในการทำวิจัย ขอขอบคุณทีมพี่เลี้ยงคุณภัทรา มาน้อย และคณะ ที่ให้คำปรึกษา ดูแล ร่วมลงพื้นที่ และเป็นกำลังใจในการทำงานวิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์วิไลลักษณ์ พรหมเสน คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ที่ให้คำปรึกษาและมอบโอกาสแก่ทีม นักวิจัยได้เรียนรู้ชุมชน ขอขอบคุณผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามตามอัยยาศัย (กศน.) วังเหนือ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง และขอขอบคุณผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านวังใหม่ ต.ร่องเคาะ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง ที่อนุเคราะห์ข้อมูลและเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัย และขอขอบคุณพ่อแม่ และพี่น้อง ในหมู่บ้านวังใหม่ ที่ให้การต้อนรับ ดูแล ให้ความเมตตาทีมนักวิจัยดังเช่นบุตรหลานของทุกท่านมาโดยตลอด

Reference

Assawarangseekul, N. (2019). Problems of ethnic groups in Thailand: cultural identity changes. *Proceedings of RSU Research Conference 2019* (pp. 947- 948). Pathum Thani: Rangsit University. (in Thai)

- Ganjanapan, A. (1998). *Ethnogenesis and cultural exchange* [Research reports]. Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai)
- Ganjanapan, A. (2012). *A review a half century of Thai studies*. Chiangmai: Department of Sociology and Anthropology. Faculty of Social Sciences. Chiang Mai University. (in Thai)
- Ganjanapan, A. (2015). *Cultural areas in the development discourse*. (pp. 19- 21) . Chiangmai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (in Thai)
- Koonkan, N. 2013. Knowledge management on local culture of tambol Aomkred Pakkred district Nonthaburi province. *Journal of Cultural Approach*, 14(25), 19-20. (in Thai)
- Prasobsukchokchai, et al. (2005). *Knowledge Management*. Bangkok: Thailand Productivity Institute. (in Thai)
- Royal Institute. (1999). *Dictionary of the Royal Institute*. Bangkok: Nanmeebooks Publication. (in Thai)
- Sukhumphan, S. & faculty. (2017). Development of knowledge management system local wisdom for the promotion of community occupation. *Journal of Industrial Education*, 11(2), 163-180. (in Thai)
- Supitchayangkool, S. (2014). *The components of knowledge management in community hospital administration under the office of permanent secretary of the ministry of public health*. [Doctoral dissertation, Christian University]. (in Thai)

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2566

Yaadi, S. (2020). *Creation of new product identities of 5 Ethnic Group, Ban Wang Mai Sub- district, Rong Kho District, Lampang*. Bangkok: Thailand Science Research and Innovation (TSRI). (in Thai)